

ANNONSE

Av Etisk råd for forsvarssektoren (ERF)

Kristendommens rolle i Forsvaret – er det tid for endring?

«Selv om stat og kirke offisielt er skilt, finner jeg det vanskelig å karakterisere Forsvaret som noe annet enn en kristen organisasjon.»¹
Utsagnet stammer fra en kronikk skrevet av løytnant Stian Huseby. Han mener at Forsvaret har en rekke kristelige seremonier som har et offisielt preg som gjør at de ikke oppleves som frivillige. Kronikken, og debatten som fulgte, var noe av grunnen til at Forsvarsdepartementet henvendte seg til Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) og ba om en vurdering av den rollen kristendom, religion og livssyn har i Forsvaret.

Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) er et uavhengig råd. <https://forsvarsetikk.no>

Høsten 2021 ble Etisk råd for forsvarektoren (ERF) altså bedt om å vurdere kristendommens rolle i Forsvaret. Spørsmål som rådet behandlet er hvilken rolle religion og livssyn skal spille i forsvaret, hvordan det bør legges til rette for tros- og livssynsfrihet, og hva som bør være innholdet i felles aktiviteter. Essensen i rådene er å sørge for at de som ønsker det får mulighet til religionsutøvelse, og samtidig sikre fritaksretten. Dette er i tråd med øvrig samfunnsutvikling. Rådene gitt av ERF har skapt debatt, både i media og innad i sektoren. I denne artikkelen skal vi presentere og begrunne de rådene vi har gitt.

Tros og livssynsfrihet er et grunnleggende prinsipp i det norske samfunnet. Dette innebærer både retten til å utøve troen sin, alene og sammen med andre, men også rett til å slippe å delta på slike seremonier og aktiviteter. For Forsvaret som er en totalinstitusjon, det vil si en institusjon hvor mennesker bor og tilbringer store deler av tiden sin, (slik som også sykehjem og fengsler), betyr det at det aktivt må legges til rette for at den enkelte soldat får utøve sin tro eller livssyn alene, eller sammen med andre. For at mennesker knyttet til totalinstitusjoner skal få ivare tatt sine religiøse rettigheter og behov, må man ut fra menneskerettslige forpliktelser, tilby disse tjenestene aktivt.

I Forsvaret, der mange unge mennesker avtjener sin lovpålagte verneplikt, og soldater er sendt på utenlandsoppdrag, har de en særlig plikt til å ivareta den enkeltes trosfrihet. Forsvaret må både legge til rette for at tjenestepliktige og ansatte har muligheten til å utøve sin tro, men også sørge for at fritaksretten er reell. Utfordringen er å finne gode ordninger som balanserer mellom disse to grunnleggende prinsippene.

Mangfold og enhet

I et demokratisk samfunn som Norge er man opptatt av å beskytte verdier som ytringsfrihet, religionsfrihet, toleranse og respekt for individets rettigheter. Dette er verdier Forsvaret er satt til å forsvare og som skal gjenspeiles i Forsvaret som

organisasjon. I Norge har utviklingen beveget seg mot et større mangfold og pluralisme med hensyn til tro og livssyn, og som en konsekvens av dette ble statskirken besluttet avviket i 2012. Utviklingen mot økt mangfold og større åpenhet for andre religioner enn den som tradisjonelt har dominert i Norge må også gjenspeiles i Forsvaret. Mangfold betyr imidlertid ikke at religiøse seremonier skal opphøre, men at det utvises større åpenhet for flere religiøse uttrykk, samt utvise respekt for ønsket om ikke å delta på kristne eller andre religiøse seremonier.

Samtidig er det mye som skiller Forsvaret fra resten av samfunnet ved å være en institusjon med et større behov for enhet og samlende verdier. Ritualer og symboler har en viktig funksjon ved at de skal virke samlende og bidra til å skape identitet, samhold og lojalitet. De skal også bidra til at soldater utvikler gode holdninger. Dette er viktig i alle organisasjoner, men særlig viktig i Forsvaret. Soldater skal settes i stand til å delta i skarpe operasjoner, som kan være kaotiske og hvor tap av liv må påregnes. I Forsvaret det derfor viktig med ritualer som skaper mening og som bidrar til at soldatene agerer i tråd med grunnleggende moralske verdier. ERF understreker imidlertid at verdiene som seremonier og symboler er tuftet på må være samlende. Siden soldater og ansatte i Forsvaret er en mangfoldig gruppe, så kan kristne verdier og religiøse verdier generelt virke ekskluderende på enkelte, og ikke samle alle mot en felles innsats. Det gjør at seremonier i Forsvaret må endre seg i tråd med den øvrige samfunnsutviklingen.

Forsvarets kjerneverdier er respekt, ansvar og mot. Det forventes at soldater og ansatte i Forsvaret er lojal mot disse verdiene. Forsvarets verdier har imidlertid en bredere forankring i demokratiske grunnverdier som respekt for menneskeverdet, frihet og toleranse. Dette er verdier vi kan forvente at de som skal forsvare landet vårt deler, og som overlapper med verdiene innenfor kristendommen, humanismen og flere av de store religionene og livssynene. Et verdimeslig felleskap bygger på verdier som både kan begrunnes religiøst og hu-

Bønn på linjen bør erstattes med en mer allmenn appell på linjen. (Foto: Torbjørn Kjosvold/Forsvaret).

manistisk, og som dermed kan virke samlende og identitetsskapende.

Bakgrunnen for ERFs råd skal utdypes og begrunnes her:

Felleseremonier i Forsvaret bør ikke være konfesjonstilknyttede

Første råd: Felleseremonier i Forsvaret bør ikke være konfesjonstilknyttede. Det innebærer at seremonier som «bønn på linjen» bør avvikles som felleseremoni. Slike seremonier kan i stedet erstattes av livssynsåpne og inkluderende felleseremonier som vektlegger Forsvarets og samfunnets fellesverdier.

Felleseremonier er seremonier hvor det er lagt opp til at alle deltar. En slik seremonier er bønn på linjen som gjennomføres under oppstilling, og kan inneholde blant annet lesning fra bibelen, salme, andakt, fadervår og velsignelse. Bønn på linjen har lange tradisjoner og ble brukt for å trøste og oppmuntre soldater før de skulle ut i skarpe ope-

rasjoner. Rådet foreslår her å endre dette ritualet, men beholde intensjonen om ritualer som bidrar til å skape mening og fellesskapsfølelse, uten å ekskludere. Når bønn på linjen erstattes med en mer allmenn appell på linjen, er det viktig at en slik appell fremmer verdier som kan samle soldater, særlig før de skal ut på skarpe oppdrag. Seremonier må med andre ord være samlende og fellesskapsorienterte slik at ingen føler seg tilsidesatt eller ekskludert. Som nevnt i innledningen er det mulig å appellere til etiske verdier som vi forventer at soldater i det norske forsvaret deler, og som de kan gi sin tilslutning til, uavhengig av religiøs tilhørighet. Den norske grunnloven slår imidlertid fast at Norges verdigrunnlag «forblir vår kristne og humanistiske arv» og at Grunnloven skal «sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene. Til grunn for menneskerettighetene ligger en sterk tro på at alle mennesker har verdi, uavhengig av tro, livsførsel og religion. For å støtte opp om vår felles verdiarv og ivareta hensynet til enkeltindividets

Oppsummert er rådene til ERF følgende:

1. Fellesseremonier i Forsvaret bør ikke være konfesjonstilknyttede. Det innebærer at seremonier som «bønn på linjen» bør avvikles som fellesseremoni. Slike seremonier kan i stedet erstattes av livssyns-åpne og inkluderende fellesseremonier som vektlegger Forsvarets og samfunnets fellesverdier.
2. Konfesjonstilknyttet arrangement bør ha påmelding og ikke avmelding, for å unngå at fritaksretten fungerer stigmatiserende. Å pålegge den enkelte å aktivt må be om fritak anbefales ikke.
3. Det bør skilles mellom hva som er felles velferdsgoder for soldatene og hva som er valgfri konfesjonsspesifikk aktivitet. Aktiviteter som har preg av sosiale fellestilbud, bør derfor ikke knyttes opp mot deltakelse i konfesjonsspesifikke aktiviteter.
4. Forsvaret bør sørge for at det finnes profesjonelle samtaletilbud tilgjengelig for alle avdelinger som ikke er knyttet opp til Tros- og livssynskorpset.
5. Tros- og livssynskorpset bør videreutvikle sitt påbegynte arbeid for å gi et mer mangfoldig tilbud til sivile, soldater og offiserer i Forsvaret.
6. Seremonier knyttet til dødsfall i Forsvaret (minnestunder, syning/båreandakt, overlevering av kiste) bør ta utgangspunkt i den tro eller det livssyn den omkomne/ pårørende har tilhørighet til.
7. Retningslinjer og sentrale bestemmelser som regulerer religionsutøvelse i Forsvaret må implementeres slik at praksis blir likt tilrettelagt i ulike deler av Forsvaret.

I Forsvaret er det spesielt viktig med ritualer som skaper mening og som bidrar til at soldatene agerer i tråd med grunnleggende moralske verdier. (Foto: Forsvaret)

religionsfrihet bør seremonier bygge på verdier som støtter opp om individets verdighet, respekt for andre menneskers rettigheter og toleranse. Dette er verdier som det forventes at de som skal forsvare demokratiet deler, de er verdier som sentrale både i den kristne og humanistiske tradisjonen og som også overlapper med verdsettet i andre religioner. Poenget er å bygge seremonier på et verdigrunnlag som ikke gir grunnlag for konflikt mellom ulike verdsett og som er forankret i grunnleggende demokratiske verdier.²

Fritaksrett

Andre råd: Konfesjonstilknyttet arrangement bør ha påmelding og ikke avmelding, for å unngå at fritaksretten fungerer stigmatiserende. Å pålegge den enkelte å aktivt må be om fritak anbefales ikke. I en militær setting, i en hierarkisk maktorganisasjon som Forsvaret er, hvor lydighet og enhet dyrkes, må man ta høyde for at en soldat i førstegangstjeneste finner det vanskelig å skille seg ut. Å måtte tre av, og forlate en oppstilling i alles påsyn,

vil kunne oppleves stigmatiserende. Siden man står under kommando i Forsvaret, er det viktig å sørge for at retten til å be om fritak fra konfesjonsbaserte arrangementer er reell ved at den blir tydelig kommunisert.

Når det for eksempel arrangeres kirkeparader må man sørge for at det finnes alternativer slik at man har et reelt valg. Siden Den norske kirke har vært tradisjonsbærende i Forsvaret, kan flere av de tradisjonelt kristne aktivitetene fremstå som naturlige, og en integrert del av Forsvarets praksis. ERF mener derfor det vil være bedre om soldater og ansatte melder seg på slike aktiviteter, og ikke aktivt må melde seg av. Dette for å sikre at frivilligheten blir tydelig kommunisert, og for å unngå at noen opplever å måtte delta i aktiviteter som strider mot eget livssyn eller utsettes for uønsket religiøs påvirkning.

Velferdsgoder

Tredje råd: Det bør skilles mellom hva som er felles velferdsgoder for soldatene og hva som er valgfri konfesjonsspesifikk aktivitet. Aktiviteter som har preg av sosiale fellestilbud, bør derfor ikke knyttes opp mot deltakelse i konfesjonsspesifikke aktiviteter.

Det er viktig å sikre at alle har lik tilgang på fellesgoder, uavhengig av om man ønsker å delta i religiøse aktiviteter eller ikke. Eksempelvis blir feltgudstjenestene ofte arrangert når det er stridspause i øvelse, og blir ofte kombinert med velferdsgoder. Utdeling av goder som vafler og kaffe i en stridspause under en øvelse bør ikke forutsette deltakelse i en feltgudstjeneste.

Selv om mange soldater uttrykker at de setter pris på dette tiltaket, kan det oppleves ekskluderende for enkelte. Her bør man dessuten arbeide for et større mangfold slik at det finnes reelle tilbud for alle. Det er mange som setter pris på disse tiltakene, derfor er det viktig at eventuelle endringer i dagens praksis ikke fører til at tilbudet om velferdsgoder til soldatene reduseres. Bakgrunnen for at ERF mener det er viktig å skille mellom felles velferdsgoder og konfesjons og religionsspesifikke aktiviteter er nettopp det at alle skal ivaretas like godt.

Samtaletilbud

Fjerde råd: Forsvaret bør sørge for at det finnes profesjonelle samtaletilbud tilgjengelig for alle avdelinger som ikke er knyttet opp til Tros- og livssynskorpset.

Samtaletjenester i Forsvaret er viktige tilbud. Tros- og livssynskorpset gir et profesjonelt tilbud om samtaler, og mange ansatte i tros- og livssynskorpset har god utdannelse i sjelesorg.³ Det er viktig at soldater og ansatte i Forsvaret har et tilbud om noen å snakke med. Et rasjonale for at samtalejenester i Forsvaret tilbys, er ut fra et omsorgs- eller velferdsperspektiv. Forsvaret tilbyr i tillegg samtaler med psykolog, lege eller psykiater. Dette har mer karakter av å være behandling fordi det føres journal. ERF anerkjenner det arbeidet som gjøres, og at det er behov for samtaler av en annen karakter enn det som journalføres. Rådet mener imidlertid at det også bør tilbys samtaler av denne type som ikke er knyttet til tros- og livssynskorpset, og der det ikke føres journal. De som er ansatt i korpset er tros- og livssynspersonell, og siden ikke alle tilhører en tro eller livssyn eller har en annen tro enn det som er representert i korpset, så bør ikke dette være det eneste lavterskel samtaletilbud ved avdelingene.

Mangfoldig tilbud

Femte råd: Tros- og livssynskorpset bør videreutvikle sitt påbegynte arbeid for å gi et mer mangfoldig tilbud til sivile, soldater og offiserer i Forsvaret. Samfunnet har utviklet seg i retning av større mangfold og livssynspluralisme. I tråd med dette er statskirken avviklet. Arbeidet med å utvikle et mangfoldig Tros- og livssynskorpset er i gang, og ERF mener dette er en nødvendig og positiv utvikling. Tros- og livssynskorpset har per 2022 ansatt en imam og to livssynshumanister. ERF mener tros- og livssynskorpset bør fortsette sitt påbegynte arbeid for å gi et mer mangfoldig tilbud til forsvarrets ansatte. Dette for i større grad å gjenspeile de ansattes behov, og kunne bli i stand til å gi et mer relevant tilbud. ERFs anbefaling er i tråd med forventninger i Forsvaret om tilbudet som gis. I Vernepliktoppgjøret for 2021-2023 slår Tillitsvalgtordningen i Forsvaret (TVO) fast føl-

Forsvaret må både legge til rette for at tjenesteplyktige og ansatte har muligheten til å utøve sin tro, men også sørge for at fritaksretten er reell.

(Foto: Forsvaret)

gende: «Tillitsvalgtordningen krever at sammenheng og kompetansen til Forsvarets tros- og livssynskorps gjenspeiler behovet blant soldatene.»⁴ TVO er spesielt opptatt av at velferdstilbudet ikke nedskaleres. De ønsker at blant annet personell lett tilgjengelig for samtaler og ivaretagelse.

Selv om tros- og livssynskorpset som helhet etter hvert vil få et større mangfold av ansatte, betyr imidlertid ikke dette at soldatene ved den enkelte avdeling har et mangfoldig og åpent tilbud. Det er en utfordring at ved de aller fleste avdelinger bare vil ha rom for en ansatt fra Tros- og livssynskorp-

set. Den samme problemstillingen gjelder for avdelinger/fartøy deltar i internasjonale operasjoner.

Seremonier ved dødsfall

Sjette råd: Seremonier knyttet til dødsfall i Forsvaret (minnestunder, syning/båreandakt, overlevering av kiste) bør ta utgangspunkt i den tro eller det livssyn den omkomne/ pårørende har tilhørighet til.

Nettopp for å kunne ivareta soldater og pårørende når soldater og ansatte dør er en vesentlig grunn til at man har behov for et profesjonelt tros- og livssynskorps.⁵ De fleste NATO-land har lignende

ordninger som kan ivareta soldater i tilfelle krig og dødsfall. Den enkelte soldat og de pårørende må få bestemme hvilken seremoni som blir brukt. Avdelinger bør være trent i å tilrettelegge for seremonier for ulike tros- og livssynssamfunn. En utfordring i denne sammenheng er at det ikke er tillatt å registrere hvilken tro/livssyn offiserer og soldater har. Her er man i dag avhengig av å følge ønsker fra de pårørende. Hvorvidt dette i stedet kan avklares ved for eksempel en egenerklæring forut for tjenesten bør utredes. Ved dødsfall er det naturlig å forvente at medsoldater og kolleger deltar i en minnestund, uavhengig av religiøs tilknytning. I et livssynsåpent

samfunn vil deltakelse i ulike tros- og livssynsseremonier knyttet til dødsfall, være et uttrykk for respekt for menneskers verdighet.

Likt tilbud, lik implementering

Sjuende råd: Retningslinjer og sentrale bestemmelser som regulerer religionsutøvelse i Forsvaret må implementeres slik at praksis blir likt tilrettelagt i ulike deler av Forsvaret.

ERF er opptatt av at alle soldater blir ivare tatt og likebehandlet. At utøvelse av religiøse seremonier og fritaksrett praktiseres ulikt i Forsvaret i dag er utgangspunktet for at ERF gir rådet om at retnings-

linjer og sentrale bestemmelser som regulerer religionsutøvelse må implementeres i hele Forsvaret. I dag er det både ulike tradisjoner og praksis i de forskjellige forsvarsgrenene. For eksempel er det i Sjøforsvaret færre religiøse seremonier enn i Hæren, og på enkelte steder i landet blir det rapportert om mange seremonier som bygger på et kristent verdigrunnlag. Prinsippet om lik praksis utfordres ved at ved de aller fleste avdelinger bare har rom for en ansatt fra Tros- og livssynskorpset. Dette betyr at aktivitetene i stor grad vil bli preget av den eller de som til enhver tid er ansatt. Den samme utfordringen oppstår når avdelinger/fartøy deltar i internasjonale operasjoner. Tros- og livssynskorpset må arbeide videre for å etablere ordninger for å sikre at alle soldater likeverdig tilbud, særlig i skarpe operasjoner.

Trosfrihet må ivaretas for alle soldater uansett tjenestested, det betyr blant annet at fritaksretten må være reell uansett tjenestested.

Konklusjon:

Rådene er gitt på bakgrunn av at Norge er et stadig mer pluralistisk og mangfoldig samfunn, noe som også må gjenspeiles i Forsvaret. Det er samtidig viktig å holde fast ved at Forsvaret skal forvare våre felles verdier. For å unngå konflikter mellom ulike verdsett, og for å unngå situasjoner hvor soldater og ansatte føler de må stille opp på aktiviteter basert på en tro de ikke identifiserer seg med, er det viktig å bygge på verdier vi forventer er felles gitt det oppdraget de har.

Medlemmer i Etisk råd for forsvarssektoren:

Kjersti Fjørtoft (leder)

Bjørn-Erik Marthinsen (nesteleder)

Norunn Kosberg (sekretær)

Marianne Stormo

May Britt Thorseth

Gudmund Waaler

Mathea Slåttholm Sagdahl, (vara)

Ole-Anders Turi (vara)

1. «Tid for skilsmisse» ble publisert 31. oktober på nrk.no skrevet av Stian Husby, løytnant og trosspsjef i HMKG (<https://www.nrk.no/ytring/tid-for-skilsmisse-1.15703321>)
2. Her er vi inspirert av den amerikanske filosofen John Rawls som mener at verdier som overlapper ulike religioner og livssyn er en forutsetning for å skape stabilitet i demokratiske samfunn. Rawls, John (1993), Political Liberalism, Columbia University Press, New York.
3. Det er nå dessuten mulig å få utdanning i sjelesorg for alle i korpset uavhengig av trostilknytning. <https://www.tf.uio.no/studier/evu/kurs/2020/tff4330-filosofiske-etiske-eksistensielle-dialoger/index.htm>, <https://www.tf.uio.no/studier/evu/kurs/2020/les4360-islamsk-omsorgsarbeid/>
4. I Vernepliktsprogrammet 2021-2023 slår Tillitsvalgtdordningen i Forsvaret fast følgende: «Tillitsvalgtdordningen i Forsvaret mener sammensetningen av og kompetansen i Forsvarets tro- og livssynskorps må speile behovet blant soldatene.»
5. Forskning blant soldater som har gjort tjeneste i Afghanistan viser at den militære ledelsen og soldatene ønsker og verdsetter den innsatsen ansatte i Tros- og livssynskorpset utfører ved dødsfall i operativ tjeneste. Waaler, Gudmund, Larsson, Gerry og Nilsson, Sofia. 2019. Voldsbruk og livsfare.. Oslo: Cappelen Damm. S. 151 ff.

Litteraturliste:

Departementenes servicesenter informasjonsforvaltning. NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn – en helhetlig tros- og livssynspolitikk. Edström, Håkan; Lunde, Nils Terje; Matlary, Janne Haaland (eds). Uniformitet eller mangfold? Norsk militærprofesjon i endring. Abtast forlag, Oslo 2010

Hagesæther, Alf Petter. «Veiledning til militære sjefer om tros- og livssynsinnslag i seremonier i Forsvaret.», 2015.

Husby, Stian. «Tid for skilsmisse» ble publisert 31. oktober på nrk.no (<https://www.nrk.no/ytring/tid-for-skilsmisse-1.15703321>)

Plesner, Ingwill Thorson. Religionspolitikk. Universitetsforlaget, Oslo 2016.

Rawls, John (1993), Political Liberalism, Columbia University Press, New York.

Vernepliktsprogrammet 2021-2023.

KONGSBERG

ANTENNAS | MASTS | POWER SUPPLIES

Telefon: 5174 0500 Email: sales@comrod.com
Fiskaavegen 1, 4120 Tau, Norway

www.comrod.com

Leverandører til Det Norske Forsvar

